

Linnukest petta ei taha

Janika Läänemets. Linnupetja. Puänt, 2024. 64 lk.

Janika Läänemetsa kahele seni ilmunud tugevale, rikkaliku tunde- ja kujutlusilma ning isikupärase poeetikaga luulekogule paistab retseptsioon olevat päris hästi pihta saanud. Tundlikes ja süvitsi minevates käsitlustes on võetud ette küll eri niidiotsad, kuid harutatud kahtlemata üht ja sedasama tihedat kangast ning jõutud väga hästi kokku sobivate ja üksteist täiendavate järeldusteni.

Luulemina on kindlasti „tihedas läbikäimises oma piiridega”,¹ ta hajub ja koonduks uueks,² muundub, kasvab ja mureneb. Tihti sulandub ta loodusesse, loodust igatsetakse ja vajatakse, loodus on „luuletaja olemasolu eelduseks ning reegliks”.³ Igatsetakse ka mingit kadunud aega või ajatunnetust, oluline roll on lapsepõlvel, mälul ja pärimusel ning nende abil loodaval mütoloogilisel ruumil.⁴ Käsitletud on ka luuletuste suhet keele ja keelevõimega ning selle mõju poeetikale – kuidas tekkivad kujutuspildid jäävadki sõnaliselt lõpuni hoomamatuks, nii et lugeja tajuväli jääb alati veidi uduseks, tähendustasandid vaheldumisi vilkuvaks.⁵

¹ T. Pärn, *Kintsugi* eeldus on ikkagi mõra. – Värskes Rõhk 2024, nr 92, lk 110.

² L. Sommer, Hajudes ja uueks koondudes. – Sirp 2. VIII 2024, lk 28.

³ E. L. Lõhmus, „Nii naiselik, aga... deep!” – Värskes Rõhk 2023, nr 81, lk 109.

⁴ L. Sommer, Hajudes ja uueks koondudes.

⁵ B. Melts, Poeetiliselt klaar udu ja eheduse maa. – Sirp 10. II 2023, lk 33.

Neis suundades võiks edasi minna ning teha oleks veel palju. „Linnupetja” loob kahtlemata oma maailma ning arusaam, et selles maailmas on kindlad ja läbivad loogikad, saabub kaua enne nende loogikate ilmsiks tulekut, mis paneb iga analüüsiarmastaja sõrmed kõvasti sügelema. Viidatud arvustusedki ei anna lõplikke vastuseid, mis võimaldaksid ülesande lahendamiseks lugeda, vaid kutsuvad pigem kaasa sellesse kirjanduslikku käsitööprojekti. Nii et siin ma olen – ning tahaksin vaadelda hoopis üht esmapilgul teisejärgulist taseandit, mis ilmneb luulekogus vaid mõnes, kuid teistest selgelt eristuvast tekstis. Selleks on viis, kuidas Läänemets käsitleb ja kujutab oma mütoloogilise ruumi vastaspoolust: kõike seda, mis on hoopis inimlik, ajalik ja argine.

Niisuguseks lähenemiseks annab hoogu luulekogu pealkiri. Kui Teele Pärn⁶ ütleb oma arvustuses naljatamisi, et „Linnupetja” ei sobi pealkirjaks, kuna ei luuletused ega lüüriiline mina soovi kedagi petta, siis polegi muud võimalust kui sama mõttega edasi minna ja küsida: miks see sõna siis seal on? Lindude petmine on ehk tõesti viimane asi, mida mütoloogilist terviklikkust janunev lüüriiline mina teeks, ning nimiluuletuses ta teatabki talle linnupetet sissesöötvale vanaemale nuttes, et „vanaema, vanaema / mina küll linnukest / petta ei taha” (lk 9) – aga pealkirjast selgub, et lõppude lõpuks pole sellest kõigest ikkagi kasu ning petmisest pole pääsu. Enese nimetamine selleks, kes mingil juhul olla ei taheta, ütleb selgelt ja kõva häälega välja, et kogu üritus on määratud ebaõnnestuma, inimene ei saa kuhugi pageda

⁶ T. Pärn, *Kintsugi* eeldus on ikkagi mõra, lk 109.

inimlikkusest: vanaemade, hommiku-einete, ebausis ja petmiste maailmast.

Nii pole imestada, et luuletustes ilmuvad aeg-ajalt nii mõnedki argised ja totrad XXI sajandi üksikasjad. Telekas, külmkapimagnetid, limonaad! Jäätisepaber, linoleum ja mannekeenid! Luulekogu üldisel foonil, rebasekarva õhtute ja teravnevate piirjoontega pärastlõunate vahel mõjuvad need asjad peaaegu banaalselt. Seejuures ei ole need ju kuidagi pingutatult modernsed, vaid väljakirjutatuna mõjuvad isegi arhailiselt – ometi hakkavad need silma ja kannavad hoolt, et lugeja ei eksiks liialt sügavale loodavasse ajaülesesse ruumi. See paistab olevat teadlik tööriist, kuidas muidu saaks sündida luulekogu kõige tobedamad read „vana hea rimi / hyper super mini” (lk 48) või tähetolmust tehtud toast ja kehast rääkiv luuletus lõppeda Komeedi kommade loopimisega (lk 37). Just viimases on hüpe reaalsesse maailma kõige tugevam: sõnaga „tähetolm” kehtestatud kujutlusruumis Komeedi komme lihtsalt ei ole, vaatamata nende tugevatele semantilistele sidemetele, ning kommade puändina sissetoomine mõjub täieliku *deus ex machina*’na.

Kui detailidest üldisele tasandile lihkuda, võiks esile tõsta paari sotsiaalse kommentaarina mõjuvat teksti, mille on omaette suunana välja toonud ka Lauri Sommer.⁷ Näiteks lk 34–35 leitav luuletus on üks tugevamaid ja teravamaid praeguse lakkamatu sõdade pealtvaatamisega kaasneva ängistuse kirjeldusi, mis annab mõjusalt edasi nii raskust, abitust kui ka absurdi: „telekas langevad / pommid / õnneks ainult / telekas / miski pole päris / kellelgi seal / pole päriselt nime / ega nägu / ega suud / keelt / häält / on ainult kivid / kurgus” (lk 34). Lk 43 mõeldakse Talibanist ja olukorrast Afganistanis, lk 45 kirjeldatakse iseendasse mittemahtuvat

liigaastat, inimeste lõppematut isu, õgimist ja öökimist, mis tabab 2024. aasta meeleolusid väga täpselt. Sealjuures õgitakse just meievormis – ka lüürilise mina voolav identiteet ei võimalda tal end inimkonnast distantseerida.

Mõjusad on ka veidi isiklikumad, kuid siiski arusaadavalt inimese igapäevakogemuste või -mõtetega tegelevad tekstid. Klaaspea tütre luuletus (lk 10), mis kummitab mind juba alates luuletuse esmailumisest Värskes Rõhus,⁸ on tervenisti ühe lapsepõlves mõeldud mõtte lihtne ümberjutustus, mille kindlas fookuses ongi see mõte ise – ei jälgegi luulekogus valdavast piiripealsest, hägusast, üleminekulisest tähendusmaastikust. Samamoodi võiks öelda nimiluuletuse ja toomapäeval külmkapi juures jumalast mõtisklemise teksti (lk 41–42) ja ehk veel mõne kohta. Lugejale kirjeldatakse igapäevases, kuid poeetiliselt äärmiselt täpses keeles üht tegelikku olukorda ning sellest võrsuvat mõtet, mis ise oma suurus ja sügavuses kogu luuletuse ära täidab. Teiste vahel mõjuvad sellised tekstid ankruna, hetkelise selguselaiguna, mis aitab kõike muud jälle paigutada.

Minu lemmikuteks kujunesid tekstid, kus puhas mõte ja liminaalne poeetiline maailm saavad kokku, esimene teisele raami pakkumas, teine esimest sügavamaks ja värvikirevamaks muutmas. Selle tasakaalu täiuslikem näide on kogumiku avaluuletus „Väljavalitud”, kus pannakse algul paika selge ja samal ajal viljakaid vastuolusid täis aegruum: „suvel enne mu kooliminekut / uppus eestis kolm korda rohkem lapsi / kui tavaliselt terve aasta peale kokku” (lk 5). Seda erakordselt sooja ja ilusat, ent surmaga looritatud suve asutakse seejärel kirjeldama ning iga detail toetab paika pandud teljestikku: „õhk

⁷ L. Sommer, Hajudes ja uueks koondudes.

⁸ J. Läänemets, „*esimesel päeval” jt luuletusi. – Värskes Rõhk 2023, nr 86, lk 21.

pudenes pisimastki puudutusest põualiblikateks [...] higilõhn / mustjassinised ploomid / äike [...] päike oli igal hommikul ikka suurem ja punakam / põletas pikapeale taevasse augu” – kuni lõpus viidatakse vindiga algusesse tagasi, sidudes niiviisi luuletuse kokku, ent samal ajal mitmekordistades tõlgendusvõimalusi.

Peatumatule loodusele, ääretule mütooloogilisele ruumile ligipääsu pakkuv konkreetne raam toimib hästi ka luuletuses, kus jutustatakse kahest eksimatult inimlikust inimesest, kes pesevad lihtsalt käsi ja poevad voodisse, kuid taustale jääb mitteinimlik alles: sõrmed pole lihtsalt roosad, vaid „ehataevaga ühte värvi”, pimedus on „rotikarva”, seinas tiksuvad toonesepad ja kuu käib tagurpidi (lk 26). Looduskirjeldused laiendavad üldtuntud ruumi – ja nii saab kahe inimese suhtes ilmsiks midagi, mida otsesõnu välja öelda ei saagi. Samamoodi naudin täpsust, millega Läänemets kirjeldab maailmalõpu võimalikku sünnikohta: „sünnib talvise pärastlõuna tihedast / natuke mõrkjast vaikusest” (lk 47). Tänu lihtsasti arusaadavale teemale saavad tihedus ja mõrkjus kujutluses kohe oma koha – ma lisan need kujutluspildile, mille kontuurjooned on mul juba olemas, ega hakka eri killukesi alles kokku liimima, teadmata, missuguse kujundini lõpuks välja jõuda.

Maailmalõpu-luuletus näitlikustab võtet, mida Läänemets kasutab mitmes eel-

toodud luuletuses ning mida juba ääri pidi puudutasin: pöörata alguses väljaõeldud mõte üdini loogilisel, aga alati ootamatul moel ümber, jättes lugeja ette küll mõlemad, kuid olles ta ilmselgelt üle mänginud. Mõnes vaikes ja rahulikus kohas tekkiv mõte, et äkki on maailma lõpp juba saabunud, aga minuni pole see veel jõudnud, on vast paljudele tuttav, samamoodi isade hüütav „ega sa klasssepa tütar ole” (lk 10) ja esiemade linnupette võtmise harjumus. Aga Läänemets ei jäta neid asju nii – ta pakub ühtmoodi mõistetud mõtete või kogetud asjaolude vaatlemiseks välja teistsuguse variandi, ning need variandid on hoobilt omasemad kui seni käibel olnud. Muidugi sünnib maailma lõpp just sellest samast vaiksest kohast, „kasvab märkamalt mõnes mahajäetud majas / augus vana pesukausi põhjas” (lk 47)!

Need ümberpööramised mõjuvad kavalalt, nii et on selge: kui Läänemets vaid tahaks, petaks ta vabalt ära nii linnu kui ka lugeja. Aga just tahtmises ongi küsimus ja see viib igal „Linnupetja” lugemisel järjest olulisemaks saanud tõdemuseni: Läänemetsa luule on valusalt ja värskendavalt heasoovlik. Ka selles seisneb tema luuleilma inimlikkus, ükskõik kui kaugele kujundite hämaraladesse parasjagu ei rännata, ning just see hoiab hargnevusi vähemalt ühest otsast koos.

SAARA LIIS JÕERAND